

mišljenja i komentari

Vrijednost rada

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Jednom se (ne prvi put) na sjednici znanstvenoga vijeća povelja rasprava o tome što bi sve trebalo nagrađivati, što sve bodovati pri izboru u više zvanje. Pa se javi jedna kolegica. Veli da bi trebalo bodovati pisanje recenzije s toliko i toliko bodova. Meni krv u glavu: pa kako bodovati pisanje recenzija kad je to posve sitan posao – za knjigu se standardno plaća tisuću kuna, za znanstveni rad ništa. I treba da je ništa, jer to je samo nekoliko sati, u najgorem slučaju dva dana posla. Jer ako ti odmah nije jasno koliko vrijedi ili ne vrijedi rukopis koji si dobio na čitanje, onda, brate moj, nisi ni kompetentan da o njemu nešto kažeš. Lijepo ga i pristojno odbij – pa kvit posla.

No ne lezi, vraže! “Po čemu se razlikuju časopisi i konačno ono što izide u znanstvenom časopisu od onoga što izide u novinama?”, pita nas kolega koji unatoč tome što je slabo čitao Kanta i Hegela jako voli filozofirati: “Po postupku recenzije!” Ali, jao – mislim si ja – koliko od tih recenzija ima onih što su napisane kako valja, zar je recenzija napisati (i zbog nje biti promaknut u više zvanje) – i to se dogodilo – samo jednu riječ – “*Rubbish!*”? Na kraju mi prekipi: “Kad bismo bodovali recenzije onoliko koliko se predlaže da se boduju, a vanjske nagrade onoliko koliko je prihvaćeno, onda bi pisanje deset recenzija bio ekvivalent Nobelove nagrade!”

Prihvaća li netko moj argument ili ne prihvaća, slagao se netko sa mnom ili ne, i moj je argument, kao i svi drugi na toj raspravi nevaljao. On je nevaljao, ne vrijedi ništa jer polazi od krive pretpostavke, od krivog pitanja – a kad se počne od krivih pitanja, nikako se ne može doći do pravog odgovora. Iz pitanja “Što ispuštaju stvari kada gore?” nikako ne možeš stići do suvise teorije gorenja. To znamo iz povijesti kemije, kad smo učili o flogistonu. E, moj Erneste (Stahlu)!

E, moji mudrijaši, oni veliki i oni mali! U starom su se sustavu isto tako vodile rasprave vrijedi li više rad rudara ili sveučilišnog profesora. Nije se lako grbiti u rovu, u prašini, bez sunca i mjeseca, u stalnom strahu da će se stijena odlomiti ili se metan zapaliti. Pa opet, nije lako ni učiti, nije lako doći sa sela i potucati se po velikom gradu bez dinara u džepu, ustajati rano ujutro da bi se raznosilo mlijeko, a potom ići bistrog mozga slušati predavanje (tako su nekoć živjeli studenti). Nije lako donositi odluke, snositi odgovornost, nije lako... i sve tako. Pa opet – kad se dobro pročitaju povijesne knjige – rudari i drugi radnici nisu u prošlom sustavu živjeli dobro jer je netko znao cijeniti njihov rad, nego zato što su bili potpora komunističkoj vlasti – jer što je komunizam bez radništava? I kao što se Luj XIV. morao ulizivati plemstvu, tako se i Tito

morao ulizivati radništvu (a inteligenciju je dijelio na “poštenu” i onu “drugu” – reakcionare i tehnokrate).

Okreni ga kako hoćeš, ali mi u znanosti promičemo stare, socijalističke nazore. I koliko god se trudili da sustav nagrađivanja učinimo pravednijim i objektivnijim, nikad nećemo doći do cilja. Zašto? Zato što smo se zaputili krivim putem.

Rad vrijedi onoliko koliko cijenu može postići na tržištu. Najviše su nadnice u prošlom sustavu – unatoč zaklinjanja na Marxa i Engelsa – imali željezničari, strojovođe, naprosto zato što je ih je bilo malo, pa je bilo, naravno, isplativije strojovođi isplaćivati kraljevske dnevnice i prekovremene sate nego pustiti da vlakovi stoje. Potražnja je bila veća od ponude, pa je cijena rada, kao i svake druge robe, rasla. Danas imamo više kemičara nego što našem gospodarstvu objektivno treba – zato su plaće kemičara niske. Pola mojih kolega s godine našlo je posla izvan struke ili su pak upisali postdiplomski kao volonteri (radeći bez ikakve naknade). Zašto? Zato jer je diplomiralo više kemičara nego što je Hrvatskoj u tom času bilo potrebno.

Ovim svijetom vladaju – to već i djeca znaju – zakoni tržišta. A gdje je tržište znanstvenoga rada? Tko treba plaćati znanstveni rad? Zašto bi moj institut plaćao nekome da piše recenzije (umjesto da taj isti radi na svom znanstvenom projektu)? Zar recenzije ne treba plaćati onaj tko ih naručuje – uredništvo znanstvenog časopisa?

Sve smo okrenuli na glavu. Živimo u nekakvoj magli u kojoj se na plaću gleda kao na rentu, a o ostvarenju se poslovnih planova govori bez ikakve financijske konstrukcije na pameti. Novac dolazi odnekuda, “odozgo”, a kada taj novac na kraju ne stigne, onda na besparicu gledamo kao što seljak gleda na sušu, pa proklinjemo nebo. Nikome ne pada na pamet da novac treba zaraditi. Zaraditi tako da se svoj rad prodaje, Karlu Marxu usprkos, na tržištu. A gdje je to tržište? To je temeljno pitanje položaja znanosti u Lijepoj Našoj.

Nemojmo se zavaravati: znanost je uvijek odgovarala na pitanja svoga vremena. Osnovna su pitanja našeg vremena energetika te gospodarenje otpadom i sirovinama. Odgovara li naša znanost na ta pitanja? Tko i kako treba naručivati (i, dakako, plaćati) ta, a i druga korisna istraživanja? Na ta pitanja treba tražiti odgovor, a ne filozofirati koliko vrijedi ili ne vrijedi članak objavljen u ovakvom ili onakvom (vrijednom ili nevrijednom) znanstvenom časopisu!